

## МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ВСТАНОВЛЕННЯ ОБ'ЄКТИВНИХ УМОВ ЗАСТОСУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ КОНКУРЕНЦІЇ

*Стаття обґрунтовує методологічну доцільність врахування матеріальних чи формальних ознак правопорушень у сфері конкуренції при встановленні об'єктивних умов застосування господарсько-правової відповідальності.*

**Ключові слова:** господарсько-правова відповідальність, склад правопорушення, формальний склад, матеріальний склад, конструкція об'єктивної сторони.

Господарсько-правова відповідальність характеризує правову сторону діяльності суб'єктів ринкового змагання та окреслює межі їх дозволеної поведінки. Об'єктивною підставою виникнення відносин господарсько-правової відповідальності є факт порушення законодавства про захист економічної конкуренції (далі – правопорушення у сфері конкуренції). Однак застосовувати заходи відповідальності можна лише за певних умов, які в літературі іменуються елементами складу правопорушення. Зокрема, в цивільному та господарському праві під ними розуміється протиправна поведінка, наявність у потерпілої сторони збитків, причинний зв'язок між ними та вина особи порушника [1, с. 149; 2, с. 316-317].

Уперше у вітчизняній науці проблематика елементів конструкції складу монополістичного правопорушення була відображена у кандидатських роботах Л.Р. Білої (1995 р.) та Н.М. Корчак (1996 р.). Згодом, питання складу правопорушень у сфері конкуренції знайшли своє відображення у працях О.О. Бакалінської, С.С. Валітова, С.Б. Мельник, Н.О. Саніахметової, І.І. Туйск, І.А. Шуміло. Згадані автори відповідні правопорушення досліджують крізь призму об'єкта та об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони, що, в свою чергу, є запозиченням надбання теорії складу адміністративного проступку та кримінального злочину.

Нажаль, специфіка правопорушень у сфері конкуренції не дозволяє беззаперечно застосувати той чи інших класичний підхід у визначенні обов'язкових елементів конструкції його складу. Адже для конкурентного законодавства не є характерним існування чітко побудованої системи складу правопорушень. Це може бути вказівка:

1) або на загальний делікт (генеральний склад правопорушення). Наприклад, ч.1 ст. 6; ч. 1 ст. 13 Закону України «Про захист економічної конкуренції», ч. 1 ст. 1 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції»;

2) або на приклади протиправної поведінки, яка є наслідком недотримання заборон, обов'язків чи окремих вимог конкурентного законодавства. Наприклад, ч. 2-3 ст. 6; ч. 2 ст. 13; п.п. 4-5, 8-16, 18-19 Закону України «Про захист економічної конкуренції» та ст.ст. 4-19 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції».

Незалежно від того, прихильниками якої конструкції складу правопорушення ми є, варто вказати на факт фрагментарного дослідження об'єктивних його ознак у наукових працях вказаних вище авторів. Зазвичай це є ознака протиправності.

Тому метою підготовки даної публікації є окреслення методологічних підходів щодо встановлення об'єктивних умов застосування заходів господарсько-правової відповідальності за правопорушення у сфері конкуренції.

На нашу думку таке дослідження варто здійснювати крізь призму матеріальних чи формальних ознак правопорушень у сфері конкуренції, які обумовлюють конструкцію об'єктивної її сторони.

Зокрема, Д. Лук'янець вважає, що правопорушення, перераховані у ст. 50 Закону України «Про захист економічної конкуренції» є формальними за складом, оскільки не містять в собі вказівку на шкідливі наслідки протиправної поведінки [3, с. 79]. Однак із таким твердженням можна погодитися лише частково. Адже кваліфікація правопорушень, визначених у ст. 50 Закону України «Про захист економічної

конкуренції» може здійснюватися: а) або з урахуванням інших (спеціальних) норм вказаного Закону; б) або ж в межах визначеної у ст. 50 Закону диспозиції відповідного правопорушення.

Наведемо приклади тих спеціальних норм, в яких конкретизуються об'єктивні умови застосування господарсько-правової відповідальності за правопорушення у сфері конкуренції. Зокрема, ознаки вчинення протиправної поведінки, визначеної як антиконкурентні узгоджені дії (п. 1 ст. 50 Закону) встановлюються з урахуванням ст. 5, ч. 1 – 3 ст. 6, ч. 2 ст. 8 Закону України «Про захист економічної конкуренції», а ознаки вчинення протиправної поведінки, визначеної як зловживання монополієм (домінуючим) становищем (п. 1 ст. 50 Закону) встановлюються з урахуванням ч. 1 – 2 ст. 13 Закону України «Про захист економічної конкуренції». Відповідно до п. 12 ст. 50 Закону України «Про захист економічної конкуренції» концентрація без отримання відповідного дозволу органів Антимонопольного комітету України, у разі якщо наявність такого дозволу необхідна визначається як порушення законодавства про захист економічної конкуренції. Однак випадки, в яких необхідне отримання дозволу на концентрацію суб'єктів господарювання, перераховані у ст. 24 вказаного Закону.

Диспозиції окремих правопорушень, зазначених у ст. 50 Закону України «Про захист економічної конкуренції», можуть містити посилання на інші норми конкурентного законодавства. Положення таких відсильних норм необхідно враховувати при кваліфікації поведінки суб'єкта господарювання як правопорушення у сфері конкуренції. Наприклад:

– відповідно до п. 5 ст. 50 Закону України «Про захист економічної конкуренції» правопорушенням визнається здійснення учасниками узгоджених дій – суб'єктами господарювання, заборонених згідно з ч. 5 ст. 10 вказаного Закону;

– відповідно до п. 8 ст. 50 Закону України «Про захист економічної конкуренції» правопорушенням визнається обмежувальна та дискримінаційна діяльність, заборонена згідно із ч. 2 ст. 18, ст. 19 і 20 вказаного Закону;

– відповідно до п. 9 ст. 50 Закону України «Про захист економічної конкуренції» правопорушенням визнається обмежувальна діяльність, заборонена згідно із ч. 1 ст. 18 вказаного Закону;

– відповідно до п. 10 ст. 50 Закону України «Про захист економічної конкуренції» правопорушенням визнається недотримання умов, передбачених п. 2 ч. 3 ст. 22 вказаного Закону;

– відповідно до п. 20 ст. 50 Закону України «Про захист економічної конкуренції» правопорушенням визнається обмежувальна діяльність об'єднань, заборонена згідно зі ст. 21 вказаного Закону.

У статті 50 Закону України «Про захист економічної конкуренції» має місце вказівка і на ті види поведінки, які можуть бути безпосередньо кваліфіковані як правопорушення у сфері конкуренції без посилань на інші статті (спеціальні норми) вказаного Закону. До таких окремо визначених диспозицій відносяться:

– невиконання рішення, попереднього рішення органів Антимонопольного комітету України або їх виконання не в повному обсязі (п. 4 ст. 50 Закону);

– порушення положень погоджених з органами Антимонопольного комітету України установчих суб'єктів суб'єкта господарювання створеного в результаті концентрації, якщо це призводить до обмеження конкуренції (п. 11 ст. 50 Закону);

– неподання інформації або подання інформації в неповному обсязі Антимонопольному комітету України, його територіальному відділенню у встановлені органами Антимонопольного комітету України, головою його територіального відділення чи нормативно-правовими актами строки (п. 13 -14 ст. 50 Закону);

– подання недостовірної інформації Антимонопольному комітету України чи його територіальному відділенню (п. 15 ст. 50 Закону);

– створення перешкод працівникам Антимонопольного комітету України, його територіальному відділенню у проведенні перевірок, огляду, вилученні чи накладенні арешту на майно, документи, предмети чи інші носії інформації (п. 16 ст. 50 Закону);

– надання рекомендацій суб'єктам господарювання, об'єднаннями, що схилиються до вчинення порушень конкурентного законодавства про захист економічної конкуренції чи сприяють вчиненню таких порушень (п. 17 ст. 50 Закону);

– обмеження у господарській діяльності суб'єкта господарювання у відповідь на те, що він звернувся до Антимонопольного комітету України, його територіального відділення із заявою про порушення законодавства про захист економічної конкуренції (п. 18 ст. 50 Закону);

– невиконання учасниками узгоджених дій, концентрації вимог і зобов'язань, якими було обумовлено рішення про надання дозволу на узгоджені дії, концентрацію (п. 19 ст. 50 Закону).

Аналізуючи як положення ст. 50 Закону України «Про захист економічної конкуренції», так і відсылні диспозиції окремих її пунктів чи приписи окремих спеціальних норм можна зробити висновок про існування, окрім формального, ще й матеріального складу правопорушення. Зокрема:

1) для кваліфікації поведінки суб'єктів господарювання як антиконкурентні узгоджені дії відповідно до п. 1 ст. 50, ч. 1 та ч. 3 ст. 6 Закону України «Про захист економічної конкуренції» необхідним є доведення факту настання чи можливості настання недопущення, усунення чи обмеження конкуренції;

2) для кваліфікації узгоджених дій стосовно постачання та використання товарів як антиконкурентні узгоджені дії суб'єктів господарювання відповідно до п. 1 ст. 50 та ч. 1 ст. 8 Закону України «Про захист економічної конкуренції» необхідним є доведення факту настання одного із вказаних нижче негативних наслідків для конкуренції, зазначених у ч. 2 ст. 8 Закону:

– суттєве обмеження конкуренції на всьому ринку чи в значній його частині, у тому числі монополізації відповідних ринків;

– обмеження доступу на ринок інших суб'єктів господарювання;

– настання економічно необґрунтованого підвищення цін або дефіциту товарів;

3) для кваліфікації поведінки суб'єктів господарювання як зловживання монополією (домінуючим) становищем на ринку відповідно до п. 2 ст. 50 та ч. 1 ст. 13 Закону України «Про захист економічної конкуренції» необхідним є доведення факту настання одного із вказаних нижче негативних наслідків для конкуренції:

– настання чи можливість настання недопущення, усунення чи обмеження конкуренції;

– ущемлення інтересів інших суб'єктів господарювання;

– ущемлення інтересів споживачів.

Якщо взяти до уваги правопорушення, вчинені у формі недобросовісної конкуренції, то вони, як правило, є формальними за своїм складом. Причому ця конструкція закладена в самому понятті «недобросовісна конкуренція», яка відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» є будь-якими діями у конкуренції, що суперечать торговим та іншим чесним звичаям у господарській діяльності. Вказівки ж на негативні наслідки таких недобросовісних дій містяться в окремих статтях Глави 4 «Неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці»

вказаного Закону. А саме, як недобросовісна конкуренція можуть кваліфікуватися дії щодо неправомірного збирання комерційної таємниці, її розголошення або схилення до її розголошення, якщо це «завдало чи могло завдати шкоди суб'єкту господарювання» (виділено автор – Н.М).

Враховуючи той факт, що конструкція матеріального складу правопорушення передбачає врахування негативних наслідків, можна стверджувати, що для окремих видів правопорушень у сфері конкуренції об'єктивними умовами застосування господарсько-правової відповідальності за їх вчинення є: 1) наявність протиправної поведінки; 2) наявність чи можливість настання негативних наслідків; 3) наявність причинно-наслідкового зв'язку між такою поведінкою та настанням чи можливістю настання негативних наслідків. В окремих випадках, як на це звернув увагу С.С. Валітов, законодавець визначає альтернативні наслідки, за наявності одного з яких створюється склад правопорушення [4, с. 84].

На думку Т.І. Султонової негативні наслідки, зокрема при зловживаннях домінуючим становищем на ринку, в будь-якому випадку присутні та завжди відображаються на публічних інтересах [5, с. 95]. Але хіба норми конкурентного законодавства не охороняють встановлений державою правопорядок у сфері конкуренції? І чи потрібно зайвий раз доводити цей факт, коли мова йде про конкретний вид протиправної поведінки, визначений у законодавстві? Вважаємо, що запропонований Т.І. Султоною підхід у визначенні негативних наслідків з відображенням на публічних інтересах є неприйнятним та неконструктивним в цілому.

Отже, методологічно виправданим є розмежування матеріальної та формальної конструкції складів правопорушень у сфері конкуренції для вірного виокремлення обов'язкових об'єктивних умов застосування заходів господарсько-правової відповідальності. В більшості випадків, конструкція складу правопорушень у сфері конкуренції побудована за формальним принципом. А протиправна поведінка є єдиною ознакою об'єктивної її сторони.

Однак в окремих випадках конструкція об'єктивної сторони дозволяє стверджувати про існування матеріального складу правопорушень у сфері конкуренції, про що або безпосередньо зазначається у ст. 50 Закону України «Про захист економічної конкуренції», або в окремих спеціальних нормах вказаного Закону чи спеціальних нормах Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції». За даних обста-

вин конструкція об'єктивної сторона відповідних правопорушень окрім протиправності, включає ще й негативні наслідки та причинно-наслідковий зв'язок між протиправною поведінкою та негативними наслідками. Причому форма вираження таких наслідків може бути пов'язаною як із умовами здійснення процесу ринкового змагання між суб'єктами господарювання, так і з ущемленням інтересів споживачів чи із майновими втратами конкретного суб'єкта господарювання. Власне негативні наслідки окремих видів протиправної поведінки у сфері конкуренції зазначаються у диспозиції правових норм і можуть бути сформульовані законодавцем альтернативно.

#### *Література*

1. *Канзафарова И.С.* Договорная ответственность юридических лиц в коммерческом обороте : дис. кандидата юрид. наук : 12.00.03 / Канзафарова

Илона Станиславовна. – Одесса, 1998. – 168 с.

2. *Щербина В.С.* Господарське право: підручник / В.С. Щербина. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 640 с.

3. Лук'янець Д. Правова природа і особливості відповідальності за порушення законодавства про захист економічної конкуренції / Д. Лук'янець // Підприємництво, господарство і право. – 2001. – №8. – С. 78-80.

4. Валітов С.С. Конкурентне право України : Навчальний посібник. / С. С. Валітов. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 432 с.

5. Султонова Т.И. Злоупотребление хозяйствующими субъектами доминирующим положением на товарном рынке в Республике Таджикистан : вопросы теории и законодательства : дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.03 / Султонова Тахмина Истамовна. – Душанбе, 2007. – 154 с.

#### **Н. Н. Корчак**

Методологические подходы к установлению объективных условий применения хозяйственно-правовой ответственности за правонарушение в сфере конкуренции

Статья обосновывает методологическую возможность рассмотрения материальных или формальных признаков правонарушений в сфере конкуренции при установлении объективных условий применения хозяйственно-правовой ответственности.

#### **N. N. Korchak**

The Methodological going near establishment of objective terms of application of khozyaystvenno-pravovoy responsibility for offence in the field of competition

The article grounds methodological possibility of consideration of financial or formal signs of offences in the field of competition at establishment of objective terms of application of khozyaystvenno-pravovoy responsibility.